

Debreceni Egyetem Informatikai Kar
Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék

Hajdúszoboszlói olvasókörok működése
Szakedolgozat

Témavezető:
dr. Bényei Miklós
egyetemi docens

Készítette:
Vékonyné Kovács Gabriella
informatikus könyvtáros hallgató

Debrecen
2007

1. Bevezető	3
2. A magyarországi olvasóegyletek, olvasókörök története	3
3. A hajdúszoboszlói olvasókörök megalakulása	8
3.1. Polgári Olvasókör	11
3.2. Vasút utcai Polgári Olvasókör (Bocskai Polgári Olvasókör)	11
3.3. II. tizedbeli Polgári Olvasókör	13
3.4. IV.-V. tized Polgári Olvasókör	14
3.5. VI. tized Polgári Olvasókör	15
3.6. Függetlenségi Olvasókör	16
4. Olvasókörök dokumentumai	16
4.1. Alapszabályok	16
4.2. Jegyzőkönyvek	22
5. Művelődési, szórakozási lehetőségek az olvasókörökben.....	22
5.1. Népművelődési előadások	23
5.2. Könyvtárak	26
5.3. Társas vacsorák, bálók.....	33
6. Olvasókörök megszűnése, felszámolása.....	34
6.1. II. tized Polgári Olvasókör.....	34
6.2. VI. tized Polgári Olvasókör	35
6.3. Függetlenségi olvasókör	35
6.4. Bocskai Polgári Olvasókör	37
7. Összegzés	37
8. Irodalomjegyzék	38
9. Függelékek	41

1. Bevezető

Dolgozatomban Hajdúszoboszló olvasóköreinek történetét, működését szeretném felvázolni, valamint az olvasóköri könyvtárak működéséről, állományáról szeretnék hiteles képet nyújtani.

Az olvasókörök történetét elsősorban levéltári illetve múzeumi forrásokból lehet felkutatni. Ebben a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár és a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum anyagai voltak a segítségemre, de sajnos ezek sem teljesek. Az alapszabályok – melyek az olvasókörök működésének szempontjából alapvető dokumentumok voltak szinte minden körnél fellelhető. Általában megtalálhatóak voltak még az alakulással és megszűnéssel kapcsolatos iratok, jegyzőkönyvek, valamint egyes körök esetében a közgyűlési és választmányi gyűlések jegyzőkönyvei.

Az olvasókörökkel kapcsolatban egyre több országos, megyei illetve helyi vonatkozású cikk is megjelent.

2. A magyarországi olvasóegyletek, olvasókörök története

Már a dualizmus időszakában megkezdődött az olvasóegyletek kialakulása. Az egyletek nemcsak szakmai szempontból érdekesek, hanem azért is, mert gazdag háttér-információval szolgálnak a vizsgált korszak társadalmi, politikai és kulturális viszonyairól. Az egyleti aktivitás formája és mértéke hatékony mércéje volt az államhatalom és az állampolgárok közötti viszonynak és kifejezte az adott rendszer politikai stabilitásának fokát is.

Ha megnézzük az egyletesedés jogi-társadalmi környezetét, láthatjuk, hogy a kiegyezést megelőzően hiányzott az egyleti élet részletes jogi szabályozása. Az egyesülési szabadság elvileg adott volt, de a hatóságok fenntartották maguknak az egyesület jogi személyként való elismerésének jogát, amihez előbb jóvá kellett hagyni az adott társulás

alapszabályait. A jóváhagyás 1848-ig a helytartótanács, azt követően a kiegyezésig a bécsi császári és királyi belügyminiszter hatásköre volt.

A kiegyezést követően liberalizálódási folyamatok indultak meg az országban. Az 1968. évi XLIV. törvénycikk 26. §-a értelmében az egyesületek nyelvét az alapítók szabadon határozhatták meg, az 1869. évi IV. törvénycikk pedig illetékmentességet biztosított az egyesületi beadványok és iratok részére.

Az 1934/1873. sz. belügyminisztériumi rendelet mintegy fél évszázadon keresztül úgy szabályozta a kérdést, hogy az állam felügyeleti jogát a minimumra korlátozta, ami azt jelentette, hogy szerepét gyakorlatilag a visszaélések elleni fellépésre redukálta, s az egyesületek alapítását, tevékenységét, nyelvének megválasztását állampolgári jogként deklarálta. Kötelező jelleggel csak az egyesületek szabályainak kormányhatósági láttamozását és a törvényhatóságoknál lévő egyesületi nyilvántartás vezetését írták elő.

Az 5008/1875. sz. belügyminiszteri rendelet részletesen szabályozta az engedélyezés körülményeit, s megfogalmazta az egyesületalakítás adminisztratív feltételeit, illetőleg bizonyos korlátait.¹

Az 1890-es évek egyre nagyobb méretű haladó és szocialista mozgalmi idején egyre másra alakultak az olvasókörök, mint a földmunkás és szegényparaszt mozgalmak központjai. Az olvasókörökből és egyesületekből indultak ki a politikai tüntetések és az aratósztrájkok. Ezért állandó figyelmeztetések mentek a megyékhez, tartsák szemmel az olvasóköröket, mivel ezek a szocialista propaganda melegágyai. Változatos eszközökkel harcoltak ellenük: az engedélyek elbírálását és kiadását lehetőleg hosszú ideig húzták, a körök működését gyakran felfüggesztették, vagy éppen fel is oszlatták az egyesületeket, egyébként, pedig természetesen állandóan figyelték őket. 1898-ban is belügyminiszteri rendelet hívja fel a hatóságok figyelmét: „nem az alapszabályaikban megjelölt közművelődési célok elérését tekintik feladatuknak, hanem ily törvényesen megengedett irányú egyesület szervezésének örve alatt tulajdonképpen céljukat legtöbbször a jogrend megzavarása, jelesül az osztálygyűlölet felidézése, a tulajdon és a törvényes rend ellen való izgatás képezi”.²

Az első világháborút megelőző idők köreit és egyesületeit nagyjából három csoportra oszthatjuk:

¹ Reisz László: Egyesületek a dualizmusban . – In.: Könyvtári Figyelő 2007. 2. sz. – p. 254-263

² Papp Istvánné: Adalékok az alföldi olvasókörök és népkönyvtárak történetéhez 1890-1914. –In.: Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1957. – Budapest, 1957. - p. 290.

1/ A tulajdonképpeni gazdakörök szervezését a Magyar Gazdaszövetség kezdeményezte. A Szövetség – mivel a középbirtokosság megszervezése nem sikerült – a kisemberek felé fordult és célul tűzte ki az ő kulturális, gazdasági felemelkedésük segítését és a szövetkezeti eszme terjesztését.

2/ A másik, számszerűen tekintve nagyobb csoportot a 48-as, függetlenségi, Kossuth-párti stb. körök alkották, amelyek a Függetlenségi Párt alapszerveit helyettesítették és kifejezetten politikai célok elérésére alakultak. Kulturális tevékenységük kimerült a szabadságharc emlékének egyre csökkenő mértékű ápolásában és hírlapok, könyvek olvastatásában.

3/ A harmadik, szám szerint sem csekély jelentőségében, pedig legfontosabb csoportot az agrárszocialista olvasókörök jelentették. Elsősorban az Alföldön – főleg a Viharsarokban – tevékenykedtek nagy számban. Jelentőségük szinte felmérhetetlen, hiszen ők közvetítették először a szocialista tanokat a magyar paraszttömegeknek. A művelődésben elsősorban könyvtáraik révén volt nagy jelentőségük.³

Az első világháború befejeztével, a Tanácsköztársaság bukása után a társadalmi egyesületek tevékenysége szünetelt. A háború alatti kényszerszünet sok kört végleg megszüntetett. Csak a legerősebbek folytatták tevékenységüket azonnal. Ezek is mind olyanok voltak amelyek a nagygazdákat, a kispolgárságot, a születendő új rend legfőbb támaszait tömörítették. A földmunkás egyleteknek nem kedvezett ez az idő.⁴

A két világháború közötti gazda- és olvasóköri mozgalmat kutatva meglehetősen gazdag hagyományokkal találkozunk. A különféle olvasókörök, egyletek, népkörök gazdakörök stb. viszonylag magas számát több tényező eredményezte. Egyrészt mivel a népművelésről nem intézkedett a közoktatáshoz hasonló törvény, a társadalom maga kényszerült egyesületeket létrehozni, amelyek jól-rosszul elvégezték a népművelési feladatokat. Másrészt a körök politikai szervezeteket pótoltak, mivel nálunk – a feudális beütésekkel tarkított társadalmi berendezkedés miatt – nem voltak szilárd szervezettel, jól működő alapszervezetekkel rendelkező pártok. Mindezek a megállapítások elsősorban természetesen a falusi településekre vonatkoznak.⁵

³ Kiss Jenő: Gazdakörök és olvasókörök a két világháború között. – In: Magyar Könyvszemle, 1959. – p. 172-173.

⁴ U.o. p. 174.

⁵ U.o. p. 172.

A parasztság életkörülményei tehát a két világháború között sem javultak, sőt több tekintetben még rosszabbá váltak. Iskolázottságuk, műveltségük messze elmaradt a többi osztályétól. De a parasztság – legalábbis egy része – mégis szeretett volna olvasni, és olvasott is, különösen a 30-as évektől, noha sokuk olvasmányait a hagyományos kalendáriumok mellett az olcsó ponyvaregények szolgáltatták, tehát az általuk is megvehető regények. Az olvasói igényeket nem elégítették ki a népkönyvtárak könyvei, melyek a parasztság lelkivilágától gyakran távol álltak. Ezért is alakult sok olvasókör, melyek saját könyvtárral rendelkeztek. A körök könyvtárnak állományát főleg az a szempont szabta meg, mennyi és milyen olcsó könyveket lehetett a szerény tagdíjból és a bálók jövedelméből beszerezni. Az olvasókörök a legtöbb esetben szegények voltak, csak kevés művet tudtak beszerezni, de azt a keveset jól válogatták ki. Jókai, Mikszáth, Anatole France, Zola, Tolsztoj, Gorkij regényei mellett Engels, Marx, Kautsky könyveit is igyekeztek beszerezni.

Arról, hogy a szegényparasztok miért létesítettek ilyen köröket, és hogy miért látogatták őket, Illyés Gyula festett személetes képet, Magyarok című művében. Hódmezővásárhely határa 134.000 hold, nagyrészt középbirtok. A tanyai gazdák el vannak zárva a külvilágtól. Elmaradottnak érzik magukat. És épp az elmaradottságnak ez a tudata ösztökéli őket, hogy kapcsolatot teremtsenek a világgal, a kultúrával és egymással. A szétszórt tanyák között elég sűrűn olvasókörök és gazdakörök vannak, és ami csodálatos, működnek is. A tanyai gazda az egész napi egyedüllét után nem sajnál 10 km-nyi gyaloglást vagy kocsizást, hogy este valami hírhez vagy könyvhöz jusson.⁶

Az olvasókörök számára vonatkozóan országos adatok 1937-ből vannak. A mezőgazdasági kamarák szerkesztésében megjelenő Országos Mezőgazdasági Címtár közli a gazdakörök és olvasókörök címjegyzékeit is. A mezőgazdasági kamarák felmérése szerint 1937-ben 1597 gazda-és olvasókör működött az országban. Mivel ugyanakkor 3328 községünk és városunk volt, megállapíthatjuk, hogy majdnem minden második településre jutott egy kör. Az olvasó- és gazdakörök megoszlása a korabeli megyebeosztások szerint a következő volt:

⁶ Falusi olvasókörök, gazdakörök. – In: Magyar könyvtártörténet / Csapodi Csaba, Tóth András, Vértessy Miklós. – Budapest : Gondolat, 1987. – p. 394 – 395

<i>Megye</i>	<i>Gazda- és olvasókörok száma</i>	<i>Települések száma</i>
Abauj-Torna	12	131
Baranya	148	308
Bács-Bodrog	23	26
Békés	99	28
Bihar	50	61
Borsod-Gömör-Kishont	58	197
Csanád-Arad-Torontál	39	41
Csongrád	88	20
Fejér	52	100
Győr-Moson-Pozsony	34	101
Hajdú	29	17
Heves	46	113
Jász-Nagykun-Szolnok	125	47
Komárom-Esztergom	23	67
Nógrád-Hont	20	153
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	207	219
Somogy	99	307
Sopron	91	114
Szabolcs-Ung	27	131
Szatmár-Ugocsa-Bereg	19	114
Tolna	96	116
Vas	60	273
Veszprém	66	177
Zala	64	392
Zemplén	22	75
Összesen:	1597	3328

A felsorolásból kiderül, hogy az egyesületi élet a legélénkebb az Alföldön volt. A legtöbb olvasó- és gazdakör Csongrád megyében volt, községenként 4 – 5 működött. Azután

következett Békés megye 3 – 4, valamint, Jász-Nagykun-Szolnok ahol 2 – 3 kör működött községenként. Hajdú megyében pedig községenként 1 – 2 kör tevékenykedett. Bács-Bodrog, Bihar, Csanád-Arad-Torontál, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Sopron és Tolna megyében minden községre legalább egy kör jutott. Ennél rosszabb volt a helyzet Baranya és Fejér megyében, itt csak minden második községre, míg Győr-Moson-Pozsony, Heves, Komárom-Esztergom, Somogy és Veszprém megyékben, ahol minden második-harmadik községre jutott egy-egy kör. Borsod-Gömör-Kishont és Zemplén megyékben csak minden harmadik-negyedik, Szabolcs-Ung és Vas megyékben pedig minden negyedik-ötödik községre jutott egy-egy olvasó- vagy gazdakör. Még rosszabb az arány Szatmár-Ugoicsa-Bereg és Zala megyékben, ahol is csak minden hatodik községben működött egy-egy kör. Legrosszabb volt a helyzet Nógrád-Hont megyében, itt minden nyolcadik, valamint Abauj-Torna megyében, hol csak minden tizenegyedik község bírt valamilyen társadalmi egyesülettel.⁷

A két világháború között az olvasó- és gazdakörök egész sora működött az országban, de ezek, tartalmilag egyre inkább üressé váltak, és a szórakoztatási igények kiszolgálói lettek. Kis hányaduktól eltekintve népszínműves, giccses, bazári darabok előadásában jeleskedtek, a fiatalok báli duhajkodásban, verekedésben élték ki magukat, az idősebbek körében pedig egyre általánosabbá vált az olvasás helyett a kártyázás, amellyel párhuzamosan az egyleti helyiségek kártyabarlangokká süllyedtek⁸

3. A hajdúszoboszlói olvasókörök megalakulása

Hajdúszoboszló, a hajdúkerület életében mindig jelentős szerepet játszott. A kiegyezés után hamarosan sor került a közigazgatás átalakítására, s ez a hajdúkerület bomlásához vezetett. A hajdú-városok ugyan ragaszkodtak régi autonómiájuk megtartásához, de ennek ellenére azonban Szoboszló 1871-ben kivált a kerületből, s 1872-ben rendezett tanácsú város lett. A városnak 1869-ben 12.269 fő volt a lakosa. Az 1863-as nagy aszály rendkívüli anyagi

⁷ Kiss Jenő: Gazdakörök és olvasókörök a két világháború között. – In: Magyar Könyvszemle, 1959. – p. 176-179.

⁸ Sz. Szabó László: Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörök 1900 és 1944 közötti történetéhez (3.). – In: Könyvtáros, 1976. 6. sz. – p. 357-358.

és megélhetési gondokat okozott. Elpusztult az állatállomány majdnem fele, s mivel a lakosok nagy része állattartással foglalkozott, így különösen érthető a csapás ereje. A vezetőréteg is a birtokos gazdákból került ki, s csak igen csekély számban az értelmiségből. 1872-ben nyolc ügyvéd, négy lelkész, egy orvos és két tanító működött a városban. A néhány iparos cégbe tömörülve dolgozott, számuk 70-80 fő lehetett.

Az 1860-as években a művelődésügy is tengődött. A szoboszlói képviselőtestületnek a 19. század végéig, a 20. század elejéig inkább visszahúzó, mint előrevivő szerepe volt a művelődésüggyel kapcsolatban.

A képviselőtestület tagjai jelentős részben földbirtokosok voltak, s politikájukban is a gazdálkodás, a föld ügyei állottak az első helyen.

A város lakossága a századfordulóra 15.451 fő lett, s az értelmiségi réteg is gyarapodott. A pedagógusok számának emelkedése mellett már öt-hat orvos, tíz-tizenkét ügyvéd, hat lelkész, egy állatorvos élt a városban. Az iparosok száma elérte a kétszáz főt, de még mindig jelentős számú volt a földbirtokos réteg.

A város iskolán kívüli művelődése színes képet mutatott a század utolsó harmadában. A város első olvasóegylete pl. 1840-ben alakult, akkor, amikor a reformkor szelleme elérhetett a városba.

Amikor a város ellenzéki pártja 1872-ben képviselői mandátumot nyert, két év múlva újjáalakította olvasóköreit, amikor a függetlenségi párt erősödött, megalakította a Függetlenségi Olvasókört.

A hajdúszoboszlói politikai mozgalmak jórészt az olvasókörekben öltöttek testet, a pártszervezetek tagsága ezekben tartotta összejeöveleit.⁹

Hajdúszoboszlón az egyletek nyilvántartó könyvének I. része alapján a következő olvasókörek működtek: ¹⁰

⁹ Tóth Béla: A közművelődési tevékenység kezdetei Hajdúszoboszlón 1867-1900. – Debrecen : KLTE, 1977. – p. 3-7.

¹⁰ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (továbbiakban HBML.) IV.B. 921. 1.k.

Folyó szám	Az egyesület kör vagy társulat czíme	Keletkezé -sének ideje	Hatósági engedélyezés kelte és száma	Tagok száma	Jegyzés
8	Olvasó Egyesület	1840		70	lásd 15 tétel
15	Olvasó Egyesület	1874. Ápr. 19.	B.Ü. Miniszt. 1874. Ápr. 15. 14915	84	Czímét változtatta! Lásd 113 tételsz.
67	Függetlenségi Olvasó Kör	1887. Jan. 9. 8769	Belügy. Min. 1887. Febr. 8.		245-1887
151	Hszoboszlói Iparos Olvasó Kör	1896. Ápr. 26.	Belügy Miniszt. 1896. Juni. 27. 57297	határozatlan	2349-1896
185	Hajdúszoboszlói Polgári Olvasó Kör	1900. febr. 18.	Belügy Miniszt. 1900. Ápr. 7. 26116	határozatlan	824-1900
189	Hajdúszoboszlói Vasút utcai polgári olvasó kör	1901. Ápr. 14.	Belügy Miniszt. 1901. Máj. 28. 51275	határozatlan	1589-1901
294	Hajdúszoboszlói IV. és V. tized Polgári Olvasókör	1924	<u>228508/VIII</u> 1924 B.M.		Kártyajátékdíj magállapítása 12961-1929 alisp. szám a. <u>12410</u> 1924. alispáni
395	Hajdúszoboszlói IV. és V. tizedbeli olvasókör	Módosító közgyűlés 1928 XII/7.	<u>150693/1929</u> VII B.M.		5016
408	Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör	1928. december 9.	<u>170085/1929</u> B.M. VII.		11176/1929.sz.
423	Bocskay Polgári Olvasókör	1928. dec. 9.	<u>170062/1929</u> B.M. VII.		2781/1930
475	II. tizedbeli Polgári Olvasókör	1928. dec. 2. (1905)	149917/1928 B.M.		5446/1931 Alapszabálymódosítás: 171881/1944.B.M 16494/1944.alisp.

A 15. sorszám alatt bejegyzett olvasóegylet megjegyzés rovatában utalás van a 113. számra. Ez alatt a sorszám alatt a Hajdúszoboszlói Casinó bejegyzés volt található. Valószínű, hogy az 1874-ben, illetve 1890-ben alakult Olvasó Egylet beolvadt a kaszinóba.

Az I. részben a Hajdú vármegye községei vegyesen voltak megtalálhatóak, de ugyanennek a kötetnek a III. részében községek szerint voltak felsorolva az egyesületek. Ebben a részben volt utalás a 11. sorszám alatt a VI. tized olvasókörre, melynek alakulási idejét 1892. február 21-ére tette.

Az olvasókörök elnevezései különbözőek voltak, a név utalhatott utcamegnevezésre, politikai, társadalmi esetleg felekezeti hovatartozásra. Olyan is előfordult, hogy a kör kiemelkedő történelmi személyről kapta a nevét.

Hajdúszoboszló területét közigazgatásilag hét tizedre osztották fel, az olvasókörök általában az adott tized nevét vették fel.

Az olvasókörök működése és élete a rendelkezésre álló anyagból vázolható fel. A köröknek általában megtalálhatóak az egyesületi alapszabályai illetve jegyzőkönyvei.

3.1. Polgári Olvasókör

A hajdúszoboszlói „Polgári Olvasókör” alapszabálya 1900. február 18-án készült el, melyet a közgyűlési jegyzőkönyvvel együtt felterjesztettek a m. kir. belügyminiszterhez jóváhagyás végett. Az alapszabály jóváhagyása 1900. árpilis 7-én megtörtént, de csak ezt küldték vissza a jegyzőkönyvet nem.

3.2. Vasút utcai Polgári Olvasókör (Bocskai Polgári Olvasókör)

Az 1901-ben alakult „Vasutuczai Polgári Olvasókör”[sic] esetében szintén csak az alapszabály található meg az alakulással kapcsolatban.

Az olvasókör, az első világháborúban hősi halált halt tagjainak emlékére készítettett egy képes levelezőlapot, amely az 1.sz. függelékben látható.

A következő irat 1928. december 9-én kelt, amikor a kör helyiségében rendkívüli közgyűlést hívott össze Demjén Ferenc elnök, 84 tag jelenléte mellett, a következő tárgyban. Elnök előadja, hogy a mostani rendkívüli közgyűlés összehívását a m.kir. Belügyminiszter úrnak 174.000/1928.VII.B.M. számú rendelete tette szükségessé, amely szerint a szervezeti alapszabályt kell módosítani, a játék szabályzatot kibővíteni, a tagfelvételt pontosan körülírni. Egyben előterjeszti azt, hogy a választmány egyúttal ajánlja a kör címének megváltoztatását, ugyanis 1901-ben, amikor a kör megalakult, azt az utcát, amelyen a kör helyisége van, Vasút-utcának hívták, ma Rákóczy-utcának hívják. Hogy a kör neve ne legyen függésben az utca nevével, városunk nagy alapítójáról „Bocskay Polgári olvasókör-„nek kívánja megváltoztatni.¹¹

A Belügyminiszter a Bocskai Polgári olvasókör módosított alapszabályát 1930. február 19-én jóváhagyta.

1945-ben a kör működését felülvizsgálták. A jelentés –arra, hogy milyen tárgyú és milyen irányú működést fejtett ki az egyesület 1939. január 1-óta - a következőket tartalmazta. Az olvasókör a társas életet közhasznú eszmecserékkel, egyleti könyvtár fenntartásával hazafias irányba fejlesztette és szórakozást nyújtott nemcsak 1939, hanem 1906 – fennállása – óta.

Arra a kérdésre, hogy érvényesültek-e politikai szempontok az egyesület működésében, pedig az alábbi választ adták. Az egyesületben politikai szempontok soha nem érvényesültek, népellenes mozgalmak soha elő nem fordultak, sem Németország oldalán való pártpolitika nem folyt.¹²

1948. áprilisában az alispán, a 486.961/1948.IV./9.B.M. rendelet alapján felhívta az egyesületek vezetőségét, hogy hívjanak össze rendkívüli közgyűlést, és határozzanak arról, hogy kívánnak-e a Magyar Művelődési Szövetség tagegyesületei sorába lépni. A Magyar Művelődési Szövetség célja a művelődési egyesületek összefogása, haladó, népi demokratikus szellemben való fejlesztése, azon keresztül a művészetek és általában a kultúra demokratikus irányvonalának kihangsúlyozása, s e célból erkölcsi és anyagi támogatás nyújtása volt. A Bocskai Polgári Olvasókör – valamint a többi olvasókör is – elhatározta, hogy belép a Magyar Művelődési Szövetség tagegyesületeinek sorába.¹³

¹¹ HMBL. IV.B. 921. 1.

¹² HBML. IV,B. 906/b. 379. 563-3/1949.

¹³ HBML. IV.B. 906/b. 343. 6073/1948.

1949. januárjában az alispán 1768/1949. számú rendelete alapján ellenőrizték az egyesületek működését. Erről jegyzőkönyvet készítettek, melyben többek között a következő megállapítás volt olvasható. Az egyesület Hajdú alispánjának 23182/1948.sz. határozata folytán a régi vezetőséget leváltotta és új vezetőséget választott, amelynek nagy része, a magyar dolgozók pártjához tartozott, vagy pedig kisparaszt volt. A tagok rendelkezésére állt a Szabad Nép című napilap. Az egyesületnek volt kisebb könyvtára, de már elavult.¹⁴

3.3. II. tizedbeli Polgári Olvasókör

A hajdúszoboszlói II. tizedbeli Polgári Olvasókör 1905. augusztus 1-én tartotta alakuló ülését, 46 tag részvételével. Ideiglenesen Horogh Sámuel választották meg elnöknek, aki előterjesztette, hogy az ezen tizedbeli lakosok régóta szükségét látták annak, hogy olvasókört alakítsanak, amely összekötő kapcsot képez közöttük, így újságok s jó könyvek olvasása által, s felolvasások tartása által ismereteik gyarapíttassanak s kellemes és hasznos szórakozással töltsék el az időt.¹⁵ A gyűlésen megválasztották a jegyzőt, valamint a bemutatott alapszabályt egyhangúan elfogadták, amit a belügyminiszter még ebben az évben láttamozott.

Az 1928. december 2-án tartott rendkívüli közgyűlésen id. Herczeg Bálint elnök, és Márton Mihály főjegyző mellett 59 rendes tag volt jelen. A közgyűlés az egyesületben folytatott kártyajátékokkal kapcsolatos visszaélések megakadályozása tárgyában módosította az alapszabályt.

1944. február 20-án ismét rendkívüli közgyűlést tartottak, amikor is a kör pénzügyeit, mint a házipénztárban tartható, illetve utalványozható pénz nagyságát módosították.

A kör működését 1945-ben felülvizsgálták, jelentést tettek, hogy politikamentes működést folytatnak, nem foglalkoznak politikával.

1949. január 15-én kelt jegyzőkönyv szerint az egyesületnek különböző pártállású és foglalkozású tagjai voltak. A tagok rendelkezésére álltak a Szabad Nép és a Hajdúszoboszlói Hírek helybeli hetilapok. Könyvtára elpusztult.¹⁶

¹⁴ HBML. IV.B. 906/b. 386. 563-1/1950.

¹⁵ HBML. IV.B. 905/b. 116. 7465/1905.

¹⁶ HBML. IV.B. 906/b. 386. 563-1/1950.

1949. márciusában újra módosítania kellett az alapszabályát, mivel olyan kifejezéseket tartalmazott, amelyek nem feleltek meg a felszabadulás után kiadott rendelkezéseknek. Így módosult például az olvasókör címe „Hajdúszoboszlói II. tizedbeli polgári olvasókör”-ről „Hajdúszoboszlói II. tizedbeli Népkör”-re. A titkár neve jegyzőre, míg a háziszolga házfelügyelőre változott.¹⁷

3.4. IV.-V. tized Polgári Olvasókör

Az olvasókör - 77 tag részvételével - 1924. június 19-én tartotta alakuló ülését, melyet be kellett jelenteni a magyar királyi államrendőrségnél és engedélyeztetni kellett. Riedlmayer Jánost kérték fel a jegyzőkönyv vezetésére, illetve a kör céljainak ismertetésére, aki rámutat a kör társadalmi fontosságára, mint a felnőttek továbbképzésének egyik legközvetlenebb módjára, míg egyfelől a magyar érzés fejlesztése a cél, másfelől a különböző foglalkozású és vagyonú polgárok e körben jobban közeledhetnek egymáshoz, egymás jobb megismerése után a kölcsönös megbecsülés érzése a lelkekbe mélyebb gyökeret ver.¹⁸

Ekkor választották meg a tisztviselői kart, ami a következő tisztségekből állt: elnök, két alelnök, pénztáros, közigazda, jegyző, három számvizsgáló bizottsági tag és tizennégy választmányi tag. Valamint az alapszabály tervezetét megvitatták és elfogadták.

Erről a jelentős eseményről a korabeli sajtó is beszámolt, az Új Olvasókör című cikkben.. A IV. és V. tizedbeli Polgári Olvasókör folyó hó 16-án megalakult. Régen érzett hiányt igyekeztek pótolni, kik a kör megalapításán közreműködtek. Szép számban összegyűjtöttek érdekeltek egyhangúlag lehatározták a kör megalakítását. Korelnöknek megválasztott Korpos Imre, aki részletesen ismerteti a kör megalakítását.¹⁹

1929-ben az alapszabályt módosították a tagok felvétele, az egyesület helyiségeinek használata, illetve a kártyajátékkal kapcsolatos rendelkezés tárgyában.

Az olvasókör működését 1949 január 15-én felülvizsgálták, és a következőket állapították meg. Az egyesület tagjainak mintegy 80%-a földmunkás volt, a többi közép és

¹⁷ HBML. IV.B. 921. 1.

¹⁸ HBML. IV.B. 921. 1.

¹⁹ Független Hajdúság 1921. jan. 30. – p. 4.

kisparaszt. A tagok különféle pártokba tartoztak. Az egyesületi tagok részére a Szabad Nép című napilap és a Hajdúszoboszlói Hírek állt rendelkezésre. Kisebb könyvtáruk elévült.²⁰

3.5. VI. tized Polgári Olvasókör

Az olvasókör megalakulásának pontos dátumára nincs utalás. 1928. december 9-én – 46 tag részvételével - tartottak egy rendkívüli közgyűlést, melynek tárgya a módosított alapszabály felolvasása és elfogadása.

1945-ben felülvizsgálták az olvasókör működését, amelyre többek között a következőket jelentették: Az olvasókör népművelődési közgazdasági előadások eszmecserék tartásával igen, de politikai dolgokkal nem foglalkozott. Az olvasókör nem politizált, tagjait politikai felfogásuk miatt nem üldözte, és a háborús kérdésekkel nem foglalkozott.²¹

1948-ban az olvasókör működését felülvizsgálták, melynek eredményeképp az eredeti alapszabály hiteles másolatának egy-egy példányát meg kellett küldeni a Belügyminiszter Úrhoz, az államrendőrség Államvédelmi Osztályának vezetőjéhez, Hajdúszoboszló m. város polgármesterének illetve a vármegyei levéltárnak.

1949. január 1-én kelt jegyzőkönyv szerint: az egyesület tagjainak nagy része mezőgazdasági napszámos és kisbirtokos paraszt, valamint néhány ipari munkás volt, értelmiségi nem volt. A tagok közül mintegy 12 személynek volt 10-15 holdig terjedő közép birtoka. Az egyesület célja volt a tagoknak társaságot, szórakozást nyújtani, ezen kívül az egyesület közművelődési előadásokat is tartott. Politikával nem foglalkozott. A tagok rendelkezésére álltak a Szabad Nép, Kis Újság, Hajdúszoboszlói Hírek, Ludas Matyi, ezen kívül mezőgazdasági szaklap. Az egyesületnek volt könyvtára is, de az már elavult.²²

1949-ben itt is módosítani kellett az alapszabály kifejezéseit a felszabadulás után kiadott rendelkezéseknek megfelelően.

²⁰ HBML. IV.B. 906/b. 386. 563-1/1950.

²¹ IV.B. 921. 1.

²² HBML. IV.B. 906/b. 386. 563-1/1950.

3.6. Függetlenségi Olvasókör

A Függetlenségi és 48-as olvasókör működésével kapcsolatban megállapítható, hogy az olvasókör 1887. január 9-én alakult meg. Sajnos a kezdeti időkből sem az alakulási jegyzőkönyv, sem az alapszabály nem állt rendelkezésre.

1931. augusztus 23-án tartott rendkívüli közgyűlés alkalmával, a 41 megjelent tag elfogadta a módosított alapszabályt, valamint a tagfelvételi díjat 2 P.-ről 1 P.-re mérsékelte.

1945-ben felülvizsgálták, de működését tovább engedélyezték, mivel a demokratikus társadalmi renddel nem ellenkezett.

1949. január 20-án kelt jegyzőkönyv szerint, az egyesületnek a helyiségét múlt év szeptember elején iskola céljára igénybe vették, így azóta az egyesület, működést nem fejtett ki. Az egyesület helyiségében akkor is az állami általános iskola egyik osztálya helyezkedett el egy teremben, míg a másik termet az úttörő otthon részére használták.²³

4. Olvasókörök dokumentumai

Az olvasókörök alapdokumentumai voltak az alapszabályok, illetve a közgyűlési, választmányi gyűléseken felvett jegyzőkönyvek. Minden kör vezetett bevételi-kiadási pénztárkönyvet, tagnyilvántartó könyvet, könyvtári leltárkönyvet. A továbbiakban szeretném bemutatni részletesebben az alapszabályokat és a jegyzőkönyveket.

4.1. Alapszabályok

Az alakuló közgyűlés fontos feladata volt, az alapszabály megalkotása és elfogadása, mivel az olvasókörök alapszabályhoz kötött működését, a Belügyminisztérium 77000/1922. számú rendelete írta elő, mely azt is meghatározta, hogy mit tartalmazzon az

²³ HBML. IV.B. 906/b. 386. 563-1/1950.

alapszabály. Ezért az olvasókörök alapszabályai nagy részben azonosak, de működésük szempontjából alapvető dokumentumok.

Az alapszabály feltüntette a kör lényeges adatait, mint címe, székhelye, hivatalos nyelve, működési területe és pecsétje. Meghatározta az egyesület célját és eszközeit. Ezt a Függetlenségi Olvasókör a következőképpen fogalmazta meg: A meglévő közös egyesületi helyiséget fenntartani, azt a szükséges és még hiányzó felszerelésekkel berendezni, hírlapokkal és jó könyvekkel ellátni, hogy abban a tagok társalgás, olvasás, tanulságos beszélgetés és tisztességes szórakozás közt szabad idejüket hasznosan és kellemesen tölthessék. Különösen a téli időszak alatt felolvasások tartása, melyeknél a lélek és szív nemesítő, vagy általános ismereteket terjesztő célon kívül, különösen szem előtt tartandó a mai viszonyok között nélkülözhetetlen s gyakorlatilag fontos ismeretek terjesztése, a földművelés és ennek mellékágai újabb vívmányainak megismerése.²⁴

A IV.-V. tized polgári olvasókör külön paragrafusban rendelkezik az egyesület vagyonára vonatkozóan. Mint tudjuk az egyesületeket a tagok tartották fenn a befizetett tagsági díjából. Az éves tagsági díjat 4 kg búza mindenkori piaci árban határozták meg, míg az alapító tagsági díjat 50 kg búza piaci árban. Ezen kívül a tagok különböző adományokkal is hozzájárulhattak a kör fenntartásához.

Az alapszabály rögzítette, hogy kik lehetnek az egyesület tagjai, a felvétel módját, a tagok jogait, kötelességeit, illetve a megszűnést. Az olvasókör tagjai lehettek alapító, rendes, illetve tiszteletbeli tagok. A rendes tagok nagykorú, magyar állampolgárok voltak, akiket a választmány felvett, illetve a felvételi díjat befizették. Kiskorú csak abban az esetben lehetett tag, ha gyámja, vagy törvényes képviselője beleegyezett. Az alapító tag abban különbözött a rendes tagtól, hogy jóval magasabb felvételi díjat kellett fizetnie. Tiszteletbeli tagok, vagy dísztagok csak köztiszteletben álló személyek lehettek, akik felvétele a választmány két tagjának javaslatára történt, mégpedig a közgyűlésen felkiáltás útján.

A tagok felvétele belépési nyilatkozattal történt, melyet saját kezűleg kellett aláírni és a következő adatokat tartalmazta: a jelentkező neve, foglalkozása, lakása, a jelentkezés napja, illetve két választmányi tag ajánlása. A jelentkező nevét, a dátumot, a kör elnökének és titkárának aláírását tartalmazó jegyzéket legalább 14 nappal, - a felvételi kérelemről döntő – választmányi gyűlés előtt, a kör hirdetőtábláján ki kellett függeszteni. A felvett tagokról tagfelvételi könyvet vezettek, mely tartalmazta a nevet, foglalkozást, lakcímet, a jelentkezés

²⁴ HBML. IV.B. 921. 1.

napját, a felvétel tárgyában hozott határozatot és annak dátumát. Nem vették fel a tagság körébe az olyan egyént, akit a bíróság jogerősen elítélt tiltott szerencsejáték miatt, vagy más egyesületből már kizártak tiltott szerencsejáték játszása miatt.

A tagok jogában állt az egyesület helyiségeinek látogatása, a közös tárgyak, folyóiratok, hírlapok, illetve a könyvtár használata. Minden tag választó és választható volt az egyesületi állások betöltésére, szólási és szavazati joggal rendelkezett, valamint panaszát és indítványát bejegyezhetette a panasz-, illetve indítvány könyvbe. A tagok jogaihoz tartozott az is, hogy a körbe vendégeket vezethettek be, mégpedig a következő szabályok szerint: Olyan egyének, kik nem tagjai a körnek, amennyiben a rendes tagokra megkívánt feltételeknek megfelelnek, a tagok által, mint vendégek az elnök vagy háznagy engedélyével a kör helyiségeibe három napon át kivételesen bevezethetők. Ugyanazt a személyt évente csak egyszer szabad bevezetni. Külföldieket vendégül hosszabb időn át is lehet bevezetni. A vendég bevezetése alkalmával vendégkönyvbe be kell írni a vendég nevét, foglalkozását, állását, lakását, a bevezetés napját és a bevezető tag nevét.

A tagoknak nem csak jogai, hanem kötelességei is voltak, ilyen volt például a tagsági díj fizetése. Ennek módja és mértéke körönként változó volt, de a tiszteletbeli tagoktól egyik körben sem kértek tagdíjat. Kötelező volt továbbá, az alapszabályok, házszabályok, a közgyűlési és választmányi határozatok megtartása.

A tagság megszűnésének négy oka lehetett a tag elhalálozása, kilépése, törlése és kizárása. A kilépést írásban volt köteles bejelenteni, és még az arra a negyedévre eső tagsági díjat be kellett fizetni. Törlés abban az esetben történt, ha a tag járulékait a választmány írásbeli felhívása ellenére sem fizette be.

Kizárásnak helye van olyan egyesületi tagra nézve:

aki valamely büntett, különösen nyereség vágyból elkövetett büntett, vétség vagy kihágásért jogerős ítélettel elmarasztaltott,

aki a kör helyiségében a műveltséggel össze nem egyeztethető magaviseletet tanúsít,

aki a körön kívül társadalmilag megbélyegző tette követ el,

aki az alap és házszabályokat, valamint a közgyűlés és választmány határozatát be nem tartja.

Ki kell zárni az egyesület sorából azt a tagot, akit tiltott szerencsejáték miatt a bíróság jogerősen elítélt.²⁵

²⁵ HBML. IV.B. 921. 1.

A választmány titkos szavazással döntött a kizárás és törlés esetében, ahol az elnökön és a tisztviselőkön kívül legalább 10 választmányi tagnak jelen kellett lennie. A döntéshozatal szótöbbséggel történt.

Az olvasóköriben a következő tisztviselőket választották meg: egy elnököt, két alelnököt, egy fő- és egy aljegyzőt, egy pénztárost, egy ellenőrt, egy háznagyot, egy könyvtárnokot, egy ügyészt, három tagból álló számvizsgáló bizottságot és húsz választmányi tagot. A számvizsgáló bizottsági tagokat nyilvánosan és egy évre, míg a választmányi tagokat titkosan és három évre választották.

Az alapszabály a következőkben részletezi a tisztviselők hatásköreit. Az elnök hatáskörébe tartozott a rendes közgyűlési, a rendkívüli és a választmány gyűlés összehívása, és az ott készült jegyzőkönyveket hitelesítette, felügyelte az alapszabály betartását, és képviselte a kört a hatóságokkal szemben. A pénztárból – a választmány utólagos engedélyezése mellett – 20 pengőig utalványozhatott. Helyettesítését az életkorban idősebb alelnök látta el.

A jegyző hatásköre a következő volt, a gyűlések legfontosabb mozzanatairól jegyzőkönyvet készített, a gyűlésekre tárgysorozatos meghívókat állított össze. A főjegyző őrizte a kör hivatalos pecsétjét, és adott esetben alkalmazta azt. A könyvtár leltározásakor a könyvtárossal együtt lebélyegezte a könyveket. Végezte az egylet írásbeli teendőit, és kezeli irattárát.

A pénztáros őrizte az egylet pénzét, beszedte a tagsági díjakat. A bevételről és kiadásról naplót vezetett melyből december végén kimutatást készített, valamint költségvetési előirányzatot készített, melyeket eljuttatott a számvizsgáló bizottsághoz. A háznaggal együtt feladatuk volt az egylet vagyonának multságok, ünnepek rendezésével való gyarapítása.

A háznagy feladata volt az épület karbantartása, udvarának tisztán tartása. Kezelte az egylet névsorát, a belépési nyilatkozattal jelentkezőket a választmányi gyűlés elé terjesztette. Az ingóságokat leltárba vette, és a leltárt látható helyen kifüggesztette. A panaszkönyvet kezelte és azt az elnök tudomására juttatta. Felügyelt a házirend betartására. Megszervezte a hasznos szórakozásokat, közhasznú felolvasásokat valamint az alkalmi multságokat.

A könyvtáros hatáskörét a következőkben fogalmazták meg.

A könyvtáros kezeli a könyvtárat, melyet leltár szerint a választmányból választott küldöttség előtt vesz és ad át. Vezeti a könyv kiosztási és beszédési naplót, melybe a választmány bármely tagjának betekintést enged. A házirendben megállapított könyv kiosztási és beszédési

időt látható helyen kifüggeszti. Minden év decemberében a könyvtár gyarapodásáról vagy apadásáról évi kimutatást készít. Az elvesztett könyvekről esetenként jelentést tesz a választmányi gyűlésnek. A könyvek bélyegzését a jegyző és a választmányból kiküldött bizottság előtt leltár szerint eszközli. A könyvek jó karban tartásáról gondoskodik. A könyvek kiosztási és beszedési napló vezetésére a háznagyot vagy a pénztárost segítségül hívhatja. A könyvek létszámaért felelős. Az egyeslet részére megrendelt lapokra gondot visel, a kiolvasottakat zár alá helyezi. A választmány gyűlés jóváhagyása után gondoskodik a meghatározott hasznos könyvek beszerzéséről.²⁶

Az ügyész az egyeslet jogi képviselője volt – aki akár más városban is lakhatott – beszédte a hátralékos díjakat, amelyeket a választmány meghatározott, de ezért az eljárásért nem követelhetett díjat az egylettől. Az ellenőr, pedig a pénztárnok pénzkezelését, elszámolásait, kifizetéseit ellenőrizte. Az egyesület vagyonának kezelését – három rendes tagból, egy évre választott – számláló bizottság ellenőrizte, akik bármikor megvizsgálhatták a pénzkezelést, ellenőrizhették a naplókat és okmányokat.

A választmány tagjai az elnök, két alelnök, egy fő és egy aljegyző, egy pénztárnok, egy háznagy, egy könyvtárnok, egy ügyész, egy ellenőr, és 20 választott tag voltak. A rendes választmányi ülést minden két hónapban tartottak. Rendkívüli választmányi ülést az elnök vagy hét választmányi tag írásbeli megkeresésére hívhattak össze. A választmány határozatképességéhez a tagok egyharmadának jelenléte volt szükséges. A választmány feladatát a következőkben fogalmazták meg. Az egyeslet vagyona feletti őrködés elsősorban is a választmány joga és kötelessége, e végből az egyeslet javainak kezelésében betekinthes a szükséghez képest azonnal intézkedik. Könyveket, hírlapokat rendel. Az újonnan jelentkező tagok felvételén határoz. Az alapszabályokat súlyosan megsértő tagokat kizárhatja, éppen úgy azokat is, kik bűnös cselekmény miatt bíróságilag elmarasztaltattak, vagy az egyeslet helyiségében botránnyt okoztak. A választmány határozata ellen a sértett fél 15 napon belül a közgyűléshez fellebbezhet.²⁷

Rendes közgyűlést – vagy más néven nagygyűlést – évente egyszer tartottak, januárban, amiről a tagokat írásbeli meghívóval értesítették. A közgyűlés akkor volt határozatképes, ha a tagok egyharmada jelen volt. Abban az esetben, ha alapszabály módosítás, más egyesületbe való olvadás, esetleg felosztatás miatt hívták össze a közgyűlést,

²⁶ HBML. IV.B. 921. 5.

²⁷ HBML. IV.B. 921. 5.

akkor a tagság kétharmadának kellett jelen lennie, valamint a jelenlévők kétharmadának hozzájárulása volt szüksége.

A közgyűlés tárgyai a következők voltak:

a. Tisztikar, választmány tagjainak három évre és számláló bizottság tagjainak egy évre történő megválasztása.

b. Tárgyalja a költségvetést, átvizsgálja az elmúlt évi számadásokat és azok jóváhagyása után felelős számadóknak a felmentvényt megadja.

c. A választmány hatáskörét meghaladó fontosabb ügyek s különösen vagyoni kérdésekben végső fokon határoz.

d. Tárgyalja a választmány megfellebbezett határozatait.

e. A tagok indítványait tárgyalja.

f. Alapszabályok módosítása

g. Feloszlás és ez esetben a vagyon hova fordítása tárgyában határoz.

h. Más egyesülettel való egyesülés elhatározása.

Minden közgyűlésről jegyzőkönyv vésztetik fel, mely a közgyűlés lényeges mozzanatait tartalmazza a közgyűlésen jelen volt tagok felsorolása mellett. Jegyzőkönyvet az elnök és jegyzőn kívül két kijelölt rendes tag hitelesíti aláírásával.²⁸

Az egyesület feloszlása esetén a vagyont értékesíteni kellett, az összegből az esetleges tartozásokat levonták, és az összeget a közgyűlés által meghatározott helybeli intézet vagy cél javára kellett fordítani.

Az alapszabály külön rendelkezett a kártyajátékokra vonatkozóan, abból a szempontból, hogy hol lehet játszani, illetve kik vehettek részt benne.

Azokban az esetekben, ha az olvasó kör az alapszabályban előírt célját és eljárását be nem tartja, hatáskörét túllépi, államellenes működést fejt ki, a közbiztonság és közrend ellen súlyos vétséget követ el, vagy a tagok vagyoni érdekeit veszélyezteti a M.kir. belügyminiszter ellene vizsgálatot rendelhet el, működését felfüggesztheti és végleg fel is oszthatja.²⁹

1949-ben felülvizsgálták a körök alapszabályait és a módosításokat függelékben tették közzé. Ilyen volt például, hogy a kör céljában megfogalmazott hazafias irányt, demokratikus és szociális irányvá változtatták, a pengőt pedig forinttá. Lényeges változás volt, hogy ettől az évtől lehettek nők is az egyesület tagjai.

²⁸ HBML. IV:B. 921. 5.

²⁹ Uo.

4.2. Jegyzőkönyvek

A jegyzőkönyvek, az olvasókörök másik alapvető dokumentumai voltak. A körök egy évben általában 6-8 gyűlést tartottak, és ezekről jegyzőkönyvet készítettek. Minden év januárjában tartottak egy évi rendes nagygyűlést. Ezen a számvizsgáló bizottság, jelentést tett az előző évi zárszámadás felülvizsgálatáról, pénztári jelentés történt a bevételek és a kiadások alakulásáról, a könyvtáros, pedig a könyvek számáról és azok állapotáról számolt be. A nagygyűlés hatáskörébe tartozott a tisztújítás, amikor a vezetőség és a választmány tagjait – a mandátumuk megszűnése miatt – újraválasztották. Megállapították az éves tagdíjak összegét és elfogadták a következő évi költségvetést. Előfordult hogy az év során rendkívüli nagygyűlést kellett összehívni, ilyen volt például amikor az alispán a kör alapszabályának módosítására utasította az elnökséget.

Az év során további választmányi gyűléseket tartottak. Ezeken általában a következő tárgyakban hoztak határozatot: tagdíj megállapítás, új tagok felvétele, kör helyiségeinek javítása, tüzelőanyag beszerzése, társas vacsorák, bálók megrendezése, március 15.-e megünneplése, veteményes kert bérbeadása. Minden tagnak joga volt - különböző témákban – indítványt tenni, amit szintén megvitattak.

A 2. sz. függelékben látható két jegyzőkönyvi részlet.

5. Művelődési, szórakozási lehetőségek az olvasókörökben

Az olvasókörök célul tűzték ki a tagok műveltségének emelését, a hasznos társalkodást, a kellemes szórakozás elősegítését. Ennek érdekében hozták létre könyvtáraikat, ahol lehetőség volt a könyvek kölcsönzésére, hírlapolvasásra, beszélgetésekre és felolvasások tartására. Több esetben tartottak – főleg a téli időszakban – népművelődési- és szabadelőadásokat. Ezeknek a megtartására papokat, tanítókat, a gazdálkodásban kiváló eredményeket elérő egyéneket kértek fel. Voltak olyan olvasókörök melyek keretében különböző önművelő, önképző körök alakultak, ilyenek voltak például a színjátszó csoportok. Az olvasókörök felvállalták a nép szórakozásának elősegítését is,

ennek érdekében teaesteket, bálokat, majálisokat, táncesteket szerveztek, esetenként vacsorával egybekötve.

5.1. Népművelődési előadások

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 132.238/1933. számú rendeletével állította fel az Iskolánkívüli Népművelési Központot, s a 132.243/1922. számú rendelettel egyidejűleg intézkedett a megyék és a törvényhatósági jogú városok területén megalakítandó iskolánkívüli népművelési bizottságok létrehozásáról. A bizottság szervezésében különböző előadásokat tartottak, a téli hónapokban, amikor az emberek jobban ráértek. Ezeknek az előadásoknak a tárgyáról illetve időpontjáról a korabeli sajtó – a Független Hajdúság 1943. évi számai – adtak tájékoztatást.

Január 3-án

II. t. olvasóköri	Nagy Gábor: Öregségi biztosításról
IV.-V. t. olvasóköri	Huszthy Elek: Új honfoglalás
VI. t. olvasóköri	Dr. Pénztáros Imre: Hadbavonultak hozzátartozóinak szociális gondozása
VII. t. olvasóköri	Dr. Tassi Kálmán: Teendőin a jövedelem és vagyonadóval kapcsolatban ³⁰

Január 10-én

II. t. olvasóköri	Dr. Tóth Béla: Kötött élelmiszer gazdálkodás
IV.-V. t. olvasóköri	Dr. Tassi Kálmán: Teendőin a jövedelem és vagyonadóval kapcsolatban
VI. t. olvasóköri	Huszthy Elek: Új honfoglalás
VII. t. olvasóköri	Kiss Dezső: Virágos Hajdúszoboszló ³¹

³⁰ Független Hajdúság 1943. január 3. – 42. évf. 1.sz. – p. 4.

³¹ Független Hajdúság 1943. január 10. – 42. évf. 2.sz. – p. 4.

Január 17-én

II. t. olvasóköri	Molnár Elek: Kőrösi Csoma Sándor
IV.-V. t. olvasóköri	Dr. Szűcs János: Magyar állampolgárságról
VI. t. olvasóköri	Dr. Csűrös László: Népbetegségek – vérbaj
VII. t. olvasóköri	Dr. Csomor Benő: Egészséges magyar népesedés kérdése ³²

Január 24-én

II. t. olvasóköri	Dr. Csűrös László: Népbetegségek – vérbaj
IV.-V. t. olvasóköri	Iványi Antal: Magyar zene sajátossága
VI. t. olvasóköri	Dr. Tóth Béla: Kötött élelmiszer gazdálkodás
VII. t. olvasóköri	Nagy Gábor: Öregségi biztosításról ³³

Január 31-én

II. t. olvasóköri	Dr. Gönczy József: Büntetőjog a mezőgazdasággal kapcsolatban
IV.-V. t. olvasóköri	Dr. Pénztáros Imre: Hadbavonultak hozzátartozóinak szociális gondozása
VI. t. olvasóköri	Szentgyörgyi Sámuel: Kukoricamoly irtása
VII. t. olvasóköri	Dr. Tóth Béla: Kötött élelmiszer gazdálkodás ³⁴

Február 7-én

II. t. olvasóköri	Tóth Imre: Magyar dal, magyar lélek
IV.-V. t. olvasóköri	Kiss Gábor: Állataink
VI. t. olvasóköri	Dr. Gönczy József: Büntetőjog a mezőgazdasággal kapcsolatban
VII. t. olvasóköri	Molnár Elek: Kőrösi Csoma Sándor ³⁵

Február 14-én

II. t. olvasóköri	Loós András: Szórvány magyarság kérdése
-------------------	---

³² Független Hajdúság 1943. január 17. – 42. évf. 3.sz. – p. 4.

³³ Független Hajdúság 1943. január 24. – 42. évf. 4.sz. – p. 4.

³⁴ Független Hajdúság 1943. január 31. – 42. évf. 5.sz. – p. 3.

³⁵ Független Hajdúság 1943. február 7. – 42. évf. 6.sz. – p. 3.

IV.-V. t. olvasóköriben	Szentgyörgyi Sámuel: Szarvasmarha törzskönyvvezetése és jelentősége
VI. t. olvasóköriben	Tóth Imre: Magyar dal, magyar lélek
VII. t. olvasóköriben	Péterffy István: Konyhakertészet jelentősége Hajdúszoboszlón ³⁶

Február 21-én

II. t. olvasóköriben	Péterffy István: Legelőápolás
IV.-V. t. olvasóköriben	Molnár Elek: Kőrösi Csoma Sándor
VI. t. olvasóköriben	Dr. Szűcs János: „Aktuális honvédelmi kérdések”
VII. t. olvasóköriben	Dr. Gönczy József: Magyar faj, magyar nép, magyar nemzet ³⁷

Február 28-án

II. t. olvasóköriben	Huszthy Elek Új honfoglalás
IV.-V. t. olvasóköriben	Péterffy István: Konyhakertészet jelentősége Hajdúszoboszlón
VI. t. olvasóköriben	Keresztury Sándor: Új világ felé
VII. t. olvasóköriben	Kovács Lajos: Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ³⁸

Március 7-én

II. t. olvasóköriben	Péterffy István: Baromfitenyésztés
IV.-V. t. olvasóköriben	Dr. Gönczy József: Nép- és családvédelem a szociális intézkedések tükrében
VI. t. olvasóköriben	Huszthy Elek: Egy város légitámadás után
VII. t. olvasóköriben	Keresztury Sándor: Hajdúszoboszló történetéből ³⁹

Március 14-én

II. t. olvasóköriben	Kigyós Sándor: Egy város légitámadás után
----------------------	---

³⁶ Független Hajdúság 1943. február 14. – 42. évf. 7.sz. – p. 4.

³⁷ Független Hajdúság 1943. február 21. – 42. évf. 8.sz. – p. 3.

³⁸ Független Hajdúság 1943. február 28. – 42. évf. 9.sz. – p. 3.

³⁹ Független Hajdúság 1943. március 7. – 42. évf. 10.sz. – p. 4.

IV.-V. t. olvasókörben	Kiss Gábor: Beteg állat kezelése
VI. t. olvasókörben	Szentgyörgyi Sámuel: Szikjavítás
VII. t. olvasókörben	Kovács Lajosné: Magyar dal ⁴⁰

Március 21-én

II. t. olvasókörben	Kiss Gábor: Beteg állat kezelése
IV.-V. t. olvasókörben	Keresztury Sándor: Hajdúszoboszló történetéből
VI. t. olvasókörben	Molnár Elek: Kőrösi Csoma Sándor
VII. t. olvasókörben	Kovács Lajos: Bethlen Gábor ⁴¹

A közel három hónap alatt 31 előadás hangzott el a négy olvasókörben. Ezek témájukat tekintve igen változatosak voltak. Található volt közöttük mezőgazdasági, állattenyésztési, politikai, történelmi, kulturális, egészségügyi és szociális tárgyú előadás. A legérdekesebbek eljutottak minden olvasókörbe. Ilyen volt például Kőrösi Csoma Sándorról szóló. Népszerű volt még az Új honfoglalás és a Kötött élelmiszer gazdálkodás is, mindkettő három-három olvasókörben hangzott el. Az egyes körökben az előadások között szinte minden téma fellelhető volt. Az előadók próbáltak olyan témákról előadást tartani, amelyek sokak érdeklődésére számot tarthattak, és amiről a tagok nem rendelkeztek kellő ismeretekkel. Arra vonatkozóan, hogy ezeket az előadásokat csak a kör tagjai, vagy mások is látogathatták nem volt utalás. A kezdés időpontja minden olvasókörben este hat óra volt.

5.2. Könyvtárak

Az állami polgári iskola tanári könyvtára 1886-ban keletkezett. A könyvtár jellege általános volt. Állománya 325 kötet volt, egy teremben elhelyezve. Betűrendes katalógussal rendelkezett. Könyvtárnoka Szécsi Miklós igazgató volt.⁴²

Az ev. ref. tanító testület olvasóegyletének könyvtárát 1846-ban alapították. Állománya 581 kötet volt, három szekrényben elhelyezve, külön olvasóteremmel. Leltárral és

⁴⁰ Független Hajdúság 1943. március 14. – 42. évf. 11.sz. – p. 3.

⁴¹ Független Hajdúság 1943. március 21. – 42. évf. 12.sz. – p. 3.

⁴² Magyar Minerva 1900. 1. évf. – p. 159.

írott katalógussal rendelkezett. A tagok részére kölcsönzés céljából minden csütörtökön délelőtt 11-től 12-ig tartott nyitva. Könyvtárnoka Császy Mihály volt.

Az ev. ref. egyház Tury-könyvtárát, Tury Sámuel volt országgyűlési képviselő alapította, aki könyvtárát az egyházra hagyományozta. Az egyház 1881-ben jutott annak birtokába. Állománya 918 kötet volt, egy teremben elhelyezve.

A kaszinó egyesület könyvtára 1870-ben keletkezett. Állománya 1300 kötet volt, egy teremben elhelyezve. Az egyesület tagjai használták. Könyvtárnoka Márton Károly volt.⁴³

A népkönyvtár állománya 530 mű 600 kötet volt, mely az állami polgári iskola zenetermében volt elhelyezve. Szakkatalógussal rendelkezett. Kölcsönzés céljából a község felnőtt lakói s a jobb iskolai tanulók részére minden vasárnap délelőtt 8-12-ig díjtalanul rendelkezésre állt. Könyvtáros Szécsy Miklós volt.⁴⁴

Az olvasókörök esetében a könyvtári nyilvántartások – beiratkozási, kölcsönzési naplók, katalógusok – nem maradtak fenn. Általában a pénztárkönyvekből, leltárakból, jegyzőkönyvekből lehetett következtetni, hogy milyen folyóiratokat járattak, illetve a könyvtár hány kötetel, művel rendelkezett. Továbbá a Magyar Minerva 1912-13. évi összeállításában a következő bejegyzések voltak megtalálhatók.

Függetlenségi és 48-as Kossuth kör könyvtára (I., Batthyányi-utca 306.)
Keletkezett 1902-ben. Állománya: 217 mű, 276 kötet volt. Rendelkezésre állt hetenként 1-szer (vasárnap). 1912-ben fenntartásra fordított 122 K 05 fillért. 1912-ben 386 olvasó, 498 kötetet kölcsönzött ki. Könyvtáros P. Nagy Lajos, földbirtokos volt.

Polgári Olvasókör könyvtára

Alapították 1892-ben a kör elöljárói. Állománya 169 mű, 255 kötet volt. Rendelkezésre állt a kör tagjai részére hetenként 7-szer. 1912-ben fenntartására fordított 50 Koronát. 1912-ben 125 olvasó használta. Könyvtáros Szilágyi Kálmán kisbirtokos volt.

Vasút-utcai Polgári Olvasókör könyvtára

Alapították 1901-ben a kör tagjai. Állománya 121 mű, 135 kötet volt. Rendelkezésre állt hetenként 7-szer. – 1912-ben fenntartására fordított 15 Koronát. 1912-ben 92 olvasó 127 kötetet kölcsönzött ki. Könyvtáros Csehe János, gazdálkodó volt.⁴⁵

⁴³ Magyar Minerva 1901-1902. 2. évf. – p. 201.

⁴⁴ Magyar Minerva 1903-1904. 3. évf. – p. 284.

⁴⁵ Magyar Minerva: a magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve V. kötet 1912-13. – Budapest, 1915. – p. 257-258.

A Függetlenségi Olvasókör könyvári állományáról, illetve értékéről az 1930-1948 között készült leltár nyújtott számszerű adatokat.⁴⁶

Év	Könyvek száma	Értéke (Pengőben)
1930.	677	885 P.
1931.	680	888 P.
1932.	682	890 P.
1933.	682	890 P.
1934.	688	904 P.
1935.	688	904 P.
1936.	609	906 P.
1937.	695	911 P.
1938.	700	916 P.
1939.	700	916 P.
1940.	700	916 P.
1941.	700	916 P.
1942.	700	916 P.
1943.	700	916 P.
1945.	555 mű 762 kötet	762 P.
1948.	555 mű, 762 kötet	228.600 P.

A könyvek számában 1930-1938 között megfigyelhető volt egy folyamatos növekedés. 1940-től már egyáltalán nem gyarapították az állományt. 1945 után már külön tartották nyilván a művek, illetve a kötetek számát. A Függetlenségi Olvasókör kivételt képez a többi olvasókörrel szemben, abból a szempontból, hogy a kör feloszlásakor készült egy könyvjegyzék. Az 1948. évi állapothoz képest, az 1950-ben készült jegyzékben már csak 175 mű és 219 kötet szerepelt. A fennmaradó kötetek vagy a tagoknál voltak, vagy a háború során elvesztek. Az összetétel illetően nagyfokú Jókai dominancia volt megfigyelhető, a megmaradt könyvek több mint fele – 83 mű – az ő írásai voltak. A könyvek között több Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Eötvös Károly és Jósika Miklós kötet is található volt, de egy-egy

⁴⁶ HBML. X. 67. 2-3.

Csokonai, Madách is feltűnt, és egy Petőfi verseskötet is szerepelt. A külföldi szerzők közül pedig szerepelt Dickens, Tolsztoj, Turgenyev és Dosztojevszkij neve is. A szépirodalmi könyvek mellett akadt néhány szakkönyv is például a méhészetről és a szőlőművelésről. A könyvjegyzék az 3. sz. függelékben található.⁴⁷

A IV.-V. tized bevételi kiadási pénztárnaplója 1927-1949 közötti időszakból maradt fenn. A naplóban megtalálható, hogy a kör milyen újságokat rendelt meg, illetve mennyit költött ezek vásárlására.

Év	Újságok megnevezése, felsorolása	Éves kiadás
1927.	Független Hajdúság Debreczen Budapest Új Barázda	24 Pengő
1928.	Új barázda Független Hajdúság	11 Pengő 30 fillér
1929.	Független Hajdúság Növényvédelem Új Barázda Föld Debreczeni Újság	49 Pengő 75 fillér
1930.	Növényvédelem Föld Magyar Falu Új Barázda Független Hajdúság Debreczeni Független Újság Kis Újság	62 Pengő 86 fillér
1931.	Független Hajdúság Pesti Hírlap Kis Újság Magyar falu Új Barázda	56 Pengő 32 fillér

⁴⁷ HBML. IV.B. 921. 1.

1932.	Kis Újság Polgár Magyar Falu	30 Pengő 60 fillér
1933.	Kis Újság Debreczeni Független Újság Magyar Falu	41 Pengő 22 fillér
1934.	Igazság Kis Újság Tiszántúli Gazdák Pesti Hírlap Új Magyarság	36 Pengő 42 fillér
1935.	Tiszántúli Gazdák Kis Újság Új Magyarság Független Kisgazda Nemzet Szava Debreczeni Újság	43 Pengő 55 fillér
1936.	Új Magyarság Nemzet Szava Függetlenség	26 Pengő 06 fillér
1937.	Független Hajdúság Nemzet Szava Új Magyarság Függetlenség	40 Pengő 84 fillér
1938.	Független Hajdúság Új Magyarország Nemzet Szava	35 Pengő 60 fillér
1939.	Független Hajdúság Új Magyarország	38 Pengő
1940.	Független Hajdúság Új Magyarország	40 Pengő 24 fillér

1941.	Független Hajdúság Függetlenség	28 Pengő
1942.	Független Hajdúság Függetlenség Igazság	29 Pengő 20 fillér
1943.	Független Hajdúság Függetlenség	44 Pengő 90 fillér
1944.	Független Hajdúság Függetlenség Magyar Föld	40 Pengő 30 fillér
1945.	Ebben az évben nem sorolták fel az újságokat, csak ennyi szerepel: különböző újságokért	31.885 Pengő 60 fillér
1946.	Debrecen	20.000.000 Pengő
1947.	Debrecen Hírek Kis Újság	84 Forint 30 fillér
1948.	Kis Újság újságért (lehet, hogy ez a Kis újság) Szabad Nép XII.	81 Forint
1949.	Szabad Nép Szabad Föld	83 Forint 65 fillér

Néhány adat a kör által járatott újságokról:

Független Hajdúság (1902-1944) hajdúszoboszlói politikai, társadalmi, közgazdasági hetilap

Debreczen (1924-1951) politikai napilap

Budapest (1927-1928) előzménye és folytatása az Új barázda című lap.

Új Barázda (1919-1927), (1928-1944) kisgazdák és földművesek politikai napilapja

Debreczeni Újság [1897] – 1944) politikai napilap

Növényvédelem (1925-1944) a mezőgazdaság többtermelés szemléje

A Föld (1919-1930) köz-, és mezőgazdasági szaklap az Országos Magyar Földbérő

Egyesület hivatalos lapja

Magyar Falu (1920-1939) a falu népének szépirodalmi és mezőgazdasági képes lapja
 Debreczeni Független Újság (1903-1938) pártoktól független politikai napilap
 Kis Újság (1887-1950) képes politikai napilap a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt lapja
 Pesti Hírlap (1878-1955) politikai napilap
 Polgár (valószínű, hogy a Debreceni polgárról van szó) (1930-1936) politikai napilap
 Igazság (1929-1944) politikai hetilap
 Igazság (1934-1936) Debreceni lap
 Tiszántúli Gazdák (1923-1946) mezőgazdasági szaklap a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara hivatalos közleményei
 Új Magyarság (1934-1945) politikai napilap
 Nemzet Szava (1932-1940) politikai napilap
 Független Kisgazda (1931-1942) a Független Kisgazda és Polgári Agrárpárt hivatalos lapja
 Függetlenség (1933-1944) politikai napilap
 Új Magyarország (1925-1938) politikai, közgazdasági, művészeti, kritikai hetilap
 Magyar Föld (1941-1944) mezőgazdasági képes néplap
 Hírek (lehet hogy a cím a Hétfői új hírek (1947-1948) Szociáldemokrata Párt lapjának rövidítése volt)
 Szabad Nép (1942-1956) a Magyar Kommunista Párt központi lapja
 Szabad Föld (1945-) a Magyar Kommunista Párt földműves hetilapja
 A megrendelt lapokkal kapcsolatban megállapítható volt hogy egyrésztük országos, de emellett megyei és helyi lapokat is járattak Ezek nagyrésze politikai újság volt, de azért megtalálhatók voltak a mezőgazdasági lapok is.

A Független Hajdúság – ami helyi lap volt – 1932-1936-ig nem szerepelt a megrendelt lapok között. Felmerülhet a kérdés, hogy ennek mi lehetett az oka. A kiadótól valami miatt, ebben az időszakban ingyen kapták vagy valamelyik kör tag esetleg bevitte, és az körnek adományozta.

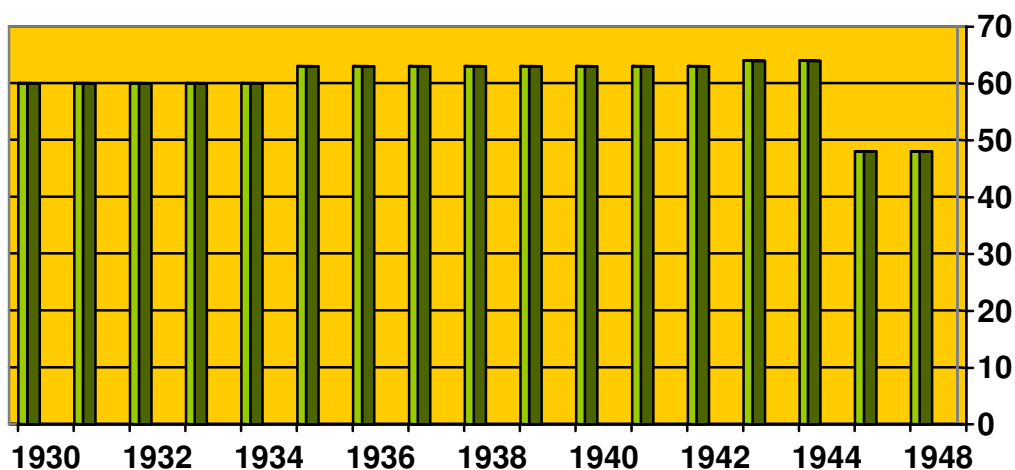
Természetesen 1949-ben már a Kommunista Párt központi és földművelési lapját járatták.

1946. év február 3-án megtartott évi rendes nagygyűlésen a következő jelentés hangzott el a könyvtárról. Tisztelettel jelentem, hogy a könyvtárban lévő könyvek száma 81

db. ebből olvasás alatt van 1 db. szekrényben 80 db., melyek még mindig a régi sorszámmal vannak ellátva.⁴⁸

A pénztárkönyvben elvétele egy-egy könyv beszerzésére is található utalás. 1947-ben volt egy bejegyzés, mely szerint 34 Forintért megvásárolták a Korunk és a világ sorsa című olvasókönyvet. Ezzel a könyvtár állománya 82 darab lett.

A II. tized olvasókör könyvállományának alakulását az 1930-és1948 között felvett leltár szerint lehetett nyomon követni. A kör egyébként sem rendelkezett nagy könyvállománnyal, ami a háború utáni időszakban még tovább csökkent. A könyvek számának alakulását a következő diagram mutatja be.

5.3. Társas vacsorák, bálók

Az olvasóköri tagok szórakozását szolgálták, és nem utolsó sorban a kör számára bevételi forrást is jelentettek a társas vacsorák illetve különböző pünkösdi, karácsonyi, szilveszteri bálók. Általában minden évben megünnepelték a március 15-ét. A VI. tized polgári olvasókör például 1941-ben a március 15-i ünnep megtartása felől a következő határozatot hozta. „A választmány gyűlés hosszan tartó vita tárgyává tette, a március 15-iki nemzeti ünnep megtartását. Határozat: tánc mulatsággal egybe kötött társas vacsorát rendez. Vacsora: növendék hús pörkölt, túró ½ liter bor 1 üveg szóda víz, részvételi díj személyenként

⁴⁸ HBML. X. 67. 2-3.

2.80 P. A tagokon kívül részt vehet olyan egyén is aki nem tag, tehát ezen vacsora nyilvános. A vezetőség megbízik, hogy vacsora után 1. pengő díj ellenében úgy ereszthetnek be résztvevőket, ha a vacsorán résztvevők részvételi díja nem fedezi a kiadást. Ünnepi szónokul Kobozs Sándor ref. tanító úr kéretik fel. Vendégül meghivatnak Dr. Márton Gábor polgármester, Nagy Gyula rendőr kapitány, Dr. Csiha István tb.egys. ügyész, Bélteki Lajos nagytisztelendő úr. Rendezőkül Szabó Kálmán és Nagy Gyula választmányi tagok kérték fel, a nevezettek elfogadták.”⁴⁹

6. Olvasókörök megszűnése, felszámolása

Az egyesületek feloszlása az 1938. évi XVII. törvénycikk az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról, illetve a 7330/1946. M. E. számú rendelete alapját történt.

6.1. II. tized Polgári Olvasókör

1949. novemberében felülvizsgálták az olvasókör működését, decemberben pedig már határozatot hoztak a feloszlásáról. Az indoklás a következő volt. A lefolytatott vizsgálatból az állapítható meg, hogy az egyesület működését engedély nélkül szünetelteti, működésének folytatásához, illetőleg célkitűzéseinek megvalósításához szükséges anyagi feltételek nincsenek biztosítva. Alapszabály szerinti hivatását és kötelességét, illetőleg célkitűzéseit és feladatát elhanyagolja, illetőleg anyagi feltételek hiányában képtelen teljesíteni, a tagok érdeklődésének és az általuk vállalt kötelezettségek teljesítésének hiányában alapszabályszerű működés kifejtésére képtelen, a hatályos jogszabályokban, illetőleg alapszabályában előírt és a hatóságokkal szemben fennálló bejelentési, adatszolgáltatási és egyéb kötelességének nem tett eleget.⁵⁰

Az olvasókör rendelkezett egy házas ingatlannal, melynek tulajdonjogát a város javára bekebelezték, és a Défosz helyi szervezetének adták át használatra.

⁴⁹ HBML. X. 67. 1.

⁵⁰ HBML. IV.B. 921. 1.

6.2. VI. tized Polgári Olvasókör

1949-ben az alispán felülvizsgálta az olvasókör működését és javaslatot tett az egyesület feloszlására, mivel: a Polgári Olvasókör 1949. augusztus 3-a óta nem élt egyesületi életet, tagdíjat nem szedett, gyűléseket nem tartott, más bevételei nem voltak, működéséhez szükséges anyagi feltételei hiányoztak. Célkitűzései megvalósítása érdekében semmit sem tett. Volt olyan szervezet a városban, amely az egyesület eredeti feladatait megvalósította. Semmiféle érdek nem fűződött ahhoz, hogy az egyesület tovább is fennálljon. Ezért az elrendelt vizsgálatot mellőzte, és javasolta az egyesület feloszlását.⁵¹

A feloszlattott olvasókör ingatlanát a város közönségének juttatta, de az ingóságokkal együtt a MDP V. alapszakszervezete kapta meg használatra.

Az ingatlan leírása. Egy kő alapzatú, vályog falazatú cseréptető épület, amelyben egy 12x6m.-es nagyterem, egy 3 x 4 m-es irodahelyiség, 1 fedetett folyosó, valamint egy hozzá épített altiszti lakás van, mely áll 1 szoba, konyha fűskamrából. Van azon fentebb említett telken 1 kisebb vályog tyúkól és disznó ól, 1 W.C. és 1 ásott kút.⁵²

6.3. Függetlenségi olvasókör

Az 1949-ben kelt irat már az olvasókör feloszlásáról írt. A Belügyminisztérium az 1938:XVII. tc. illetve a 7330/1946.M.E.sz. rendeletre hivatkozva oszlatta fel a Hajdúszoboszlói Függetlenségi Olvasókört. Az indoklásban ez állt: A lefolytatott vizsgálatból az állapítható meg, hogy az egyesület szabályszerű pénz és anyagszámadást nem vezet, célkitűzéseit a demokratikus tömegszervezetek megvalósítják, a hatályos jogszabályokban előírt kötelességének nem tett eleget, ezért az egyesületet a 77.000/1922. B.M. illetve a 181.000/1937. B.M. számú rendelet értelmében fel kellett oszlatni.⁵³

Az egyesületnek 700 kötetten felüli könyvtára volt, melynek egy része a tagoknál volt kint. A felsorolt könyvjegyzéken 175 mű, 219 kötetét tüntették fel. Nem állapítható meg,

⁵¹ HBML. IV.B. 921. 1.

⁵² HBML. IV.B. 921. 1.

⁵³ HBML. XXIII. 6/b. 11.

hogyan ez a könyvtár teljes állományát adja-e meg, illetve az sem, hogy adott műveket, hány példányban szerezték be.

Nemcsak a könyveket, hanem az olvasókör ingóságait is leltárba vették, melyek a következők voltak:

1. 13 db. fa lóca karos /1 rossz./
2. 2 " hosszú asztal
3. 1 " vaskályha csővel
4. 1 " fali fogas
5. 1 " kerek asztal
6. 6 " fogas
7. 1 " kerti lóca
8. 17 " karszék
9. 1 " konyhaasztal
10. 6 " hosszú fali fogas /vas foggal/
11. 5 " fa fogú fali fogas
12. 3 " kerti szék
13. 2 " zászló rúd
14. 1 " fekete színű zászló
15. 1 " nemzeti színű zászló
16. 11 " kecskeláb
17. 2 " petróleum lámpa
18. 3 " szekrény
19. 5 " különféle kép rájában
20. 2 " létra
21. 1 " 30 l-es víztartó vaslemez edény
22. 1 " fém serleg
23. 16 " Hangya üzletrészről elismervény 30.-Ft. értékben
24. 3.27 Ft. készpénz /városháztartása javára csekkklapon feladva/⁵⁴

⁵⁴ HBML. XXIII. 6/b. 11.

A volt Függetlenségi Olvasókör helyiségeit a Nemzeti Parasztpárt részére juttatták, míg az ingóságok egy részét, és a könyvtárjegyzékben felvett könyveket pedig a Magyar Közalkalmazottak Szakszervezete hajdúszoboszlói csoportja részére adták át.

6.4. Bocskai Polgári Olvasókör

1949. július 5-én a Belügyminisztérium a 20.165/1945. B.M. sz. rendelet szerint lefolytatott vizsgálat adatai alapján az olvasókört feloszlatta. Az egyesület Rákóczi utca 103. szám alatti házas ingatlanát a Hajdúszoboszló megyei város közönségének tulajdonába juttatta, és használójául a Magyar Dolgozók Pártját jelölte ki. A kör ingóságait, valamint 36.42 Ft.- készpénzét szintén az MDP kapta meg. Az ingóságok a következők voltak: 3 db. asztal, 1 db. vaskályha, 6 db. szék fenyőfából, 3 db. pad (4 m-es), 3 db. pad (2 m-es), 7 db. kecskeláb, 1 db. kép Bocskai, 1 db. kép Rákóczy, 4 db. villanyfüggő égővel, 1 db. bogrács, 1 db. létra, 1 db. zászló nemzeti színű, 1 db. zászló fekete színű.⁵⁵ Mint a felsorolásból is kitűnik, hogy az olvasókörök nem nagy vagyonnal rendelkeztek.

7. Összegzés

Az olvasóegyletek kialakulása már a dualizmus időszakában megkezdődött. Az egyletek azért is voltak érdekesek, mivel gazdag háttér információval szolgáltak az adott korszak társadalmi, politikai és kulturális viszonyairól. Az egyletek működése a kormányhatóság ellenőrzése alatt állt, a főfelügyeletet a M. Kir. Belügyminiszter gyakorolta. A két világháború között megfigyelhető volt az egyletek magas száma, melyet a következő tényezők befolyásoltak. Egyrészt a népművelésről nem intézkedett a közoktatáshoz hasonló törvény, ezért a társadalom maga hozott létre egyesületeket, hogy ezeket a feladatokat elvégezze. Ennek érdekében könyvtárat hoztak létre, hírlapokat járattak, felolvasásokat, előadásokat tartottak. A szórakozás érdekében, pedig bálokat, társas vacsorákat rendeztek.

⁵⁵ HBML. IV.B. 906/b. 379. 563-3/1949.

Másrészt a körök politikai szervezeteket is pótoltak, mivel nem voltak jól működő alapszervezettel rendelkező pártok.

Hajdúszoboszlón is viszonylag sok olvasóköri működött, ezek a lakosságot vagyoni helyzet, pártállás illetve lakóközrzetek – tizedek – szerint tömörítették. Itt is megfigyelhetők voltak a pusztán szórakozási és művelődési célokat szolgáló, valamint a politikai tevékenységgel is foglalkozó olvasóköri. Ilyen volt például a Függetlenségi Olvasóköri, amely a függetlenségi eszmék híve volt, és irányította a városban az ellenzéki mozgalmat.

Az olvasóköri iratai, amiből tulajdonképpen felvázolható a működésük az alapszabályok, jegyzőkönyvek, bevételi-kiadási pénztárkönyvek, tagnyilvántartó könyvek, könyvtári nyilvántartások és leltárkönyvek. A körök működését alapszabályhoz kötötték, melyet a belügyminisztérium hagyott jóvá. Az alapszabály tartalmazta többek között a kör lényeges adatait, célját, tagságra vonatkozó rendelkezéseket, a tisztviselőket, a közgyűlés és a választmány feladatát, és a feloszlatast. A kör gyűléseiről jegyzőkönyvet készített, mely a következő tárgyakat tartalmazta: zárszámadások, költségvetések, tagfelvételek, tagdíj megállapítások, illetve a körrel kapcsolatos egyéb ügyek.

A körök működését 1945 után többször is felülvizsgálták, és 1949-ben végleg feloszlatták őket. Ezzel jelentős paraszti és kispolgári rétegeket fosztottak meg a művelődés eme lehetőségétől. Az olvasóköri pozitívan befolyásolták az emberek látóköreit, műveltségét, és a város szellemi arculatát is színezték.

8. Irodalomjegyzék

A közművelődési tevékenység kezdetei Hajdúszoboszlón 1867-1900 / Tóth Béla. – Debrecen : KLTE, 1977. – 46 p.

A magyarországi egyletek címtára a reformkortól 1945-ig : vidéki egyletek és körök 1. / Pór Edit. – Budapest : Művelődéskutató Intézet, 1988. – p. 414-415.

Az olvasókörök városa : Vásárhelyi körök : 1945-2000 / Hajdú Géza. – Hódmezővásárhely, 2002. – p. 192.

Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörök 1900-1944 közötti történetéhez, 1. / Sz. Szabó László. In: Könyvtáros, 1979. 2.sz. 108-110. p.

Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörök 1900-1944 közötti történetéhez, 2. / Sz. Szabó László. In: Könyvtáros, 1979. 4.sz. 229-230. p.

Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörök 1900-1944 közötti történetéhez, 3. / Sz. Szabó László. In: Könyvtáros, 1979. 6.sz. 357-358. p.

Adalékok az alföldi olvasókörök és népkönyvtárak történetéhez 1890-1914 / Papp Istvánné. In: Országos Széchenyi Könyvtár évkönyve 1957. – Budapest, 1958. – 283-299. p.

Egyletek a dualizmuskori Magyarországon / Reisz László. In: Statisztikai Szemle, 1986. 10.sz. 930-946 p.

Egyleti könyvtárak a dualizmus idején / Reisz László. In: Statisztikai Szemle, 1989. 6.sz. p. 620-632.

Gazdakörök és olvasókörök a két világháború között / Kiss Jenő. In: Népművelési Értesítő, 1963. 3-4.sz. p. 172-202.

Hajdúszoboszló monográfiája / Hajdúszoboszló : Hajdúszoboszló Város Tanácsa, 1975. – 847 p.

Hajdúszoboszló olvasókörei a dualizmus korában / Éles Csabáné. In: Könyvtáros, 1979. 10.sz. 620-622.p.

Közkönyvtárak, mint a polgárosodás emeltyűi / Gyáni Gábor. In: Hagyomány – közösség - művelődés : tanulmányok a 60 éves Kósa László születésnapjára. – Budapest, 2002. – 358-366 p.

Magyar könyvtártörténet / Csapodi Csaba, Tóth András, Vértesy Miklós. – Budapest : Gondolat, 1987.

Olvasóegyletek a dualizmusban / Reisz László. In: Könyvtári Figyelő, 2007. 2.sz. 254-263. p.

Olvasókörök Hajdúszoboszlón 1892-1949 / Juhász Imre. In: Honismeret, 1991. 6.sz. 46-52.p.

Tanulmányok Hajdúszoboszló történetéből 1867-1919. – Hajdúszoboszló : Hajdúszoboszlói Városi Tanács, 1979. –

Vásárhelyi egyletek és könyvtárak / Hajdú Géza. – Szeged : 1977

9. Függelék

I. sz. Függelék

2. sz. Függelék

Legyőzőkönyv!

Felvetetett a Hajdusabolcsi Polgári Olvasókör 1939. évi március hó 26. án d. n. 2. órákor tartott választmányi gyűléséről.

Jelen voltak: Törge Lajos elnök, Borbély József alelnök, Dede Lajos jegyző, Szárdi Lajos pénzt, Jéges János könyvt. Lári Imre gard. N. Szabó Bálint, Szabó Kálmán, Kátai Sándor, Rakács Lajos, ifj. Siell Gábor, Lovász Gábor, Horogh Sándor, Nagy Gyula, Mohácsi János, Szilágyi Kálmán.

Elnök üdvözlő szavai után a gyűlést megnyitja.

I. Törvény.

A pénzügyigazgatóság által és a Pénzügyminisztérium döntő határozata szerint az italmérségi költség előszobájába nyitott gondozói könyvtár és kamara ajtóit be kell falazni. Indokolás kimondja, hogy az italmérségi költség oly költséggel van követlen összeköttetésben, mely nem erre a célra szolgál. Választmány gyűlés tudomásul vette és egyben annak a munkálataival szerelőség megbiratott. Továbbá a gondozói könyvtár 1. db. használt mai kötetelményeknek megfelelő ajtó beszerése is elhatározott. Ugyúgy elhatározott a rádió javítása is.

A Pénzügyigazgatóság által ki küldött hivatalos közegek feletti jegyzőkönyve szerint 1939. ápr. hó 10. ig jelenteni kell irásbírara feletti ajtókat átalakítását.

II. Törvény.

Folyó évi március hó 15. iki előadású választmányi gyűlést elfogadta. Bevételek 219 P. 20 f. Kiadások 179 P. 66 f. Tiszta haszon 39 P. 54 fillér. Ezen társas vállalkozás végre hajtásával megbiratottaknak köszönetet mondottak.

III. Törvény.

Választmány gyűlés tekintettel a jelenlegi bizonytalan helyzetre a Hasonvéri bál megtartása felől úgy határozott, hogy a ápr. hó 1. én szombat este 7. órákor a bál tartása felől határoz. Ezen értekezletre szöbelileg a tagok meghívottak.

IV. Törvény.

Választmány gyűlés Dihen Miklós és Keresztyáns József

Jegyzőkönyv.

Felvétellett a Hajdúszerdahelyi Polgári Olvasókör
1940 évi január hó 21. én d. u. 2 órákor tartott évi
rendes nagygyűléséről. Jelen voltak: Varga Lajos elnök
Borbély József alelnök, Dede Lajos jegyző, Károlyi Sándor ellenőr,
Agárdi Lajos pénztárnok, Feger János könyvtárnok, Sari Imre,
garab, Bordeán Gábor, ifjúébb Gábor, Jenei Gyula,
idő Kerehgyártó József, ifj. Kerehgyártó József, Tóth Mihály,
Kakács Lajos, Sap Lajos, Lovágo Gábor, Sap Márton, Kraszai Ferenc,
Somogyi Imre, Balta Sándor, Kékabó Balint, Dörgö Sándor
Mokácsi János, Eröss Gábor, Kátai Lajos, Sándor István,
Jákács István Kákács Samuel, Jenei József, Kátai Sándor
Kerehgyártó Balint, Erbei Gábor, Kovács József, G. Kovács
Gábor, Balta Ede, Horog Sándor, Magyar Lajos, Tolbas
Gábor, Bakos Gábor Bokor János, Sipos Gábor, Tóth András
Dede József, Borbély Károly, Bakos László, Kürthi Imre.
Börza János, összesen 47 tag.

Varga Lajos elnök üdvözlő szavai után a gyűlést
2 órákor megnyitja.

I. Tárgy

Jegyzőkönyv hitelesítése:

Az évi rendes nagygyűlés jegyzőkönyv hitelesítésére
Kraszai Ferenc, és Tóth András, tagok kérték fel
a nevezettek elfogadták.

II. Tárgy.

1939 évi számszámadási jelentés:

Az 1939 évi számszámadási jelentést, a jegyző tételről -
tételről febolvasott úgy a Bevétel mint kiadást.
A nagygyűlés hozzá szövegnélkül elfogadta. Ezen tárgy
a 20. 21. lapokban befejezve.

3. sz. Függelék

Hajdusoboszló megyei város polgármestere.
Szám: 563c/8-1949.kig.

A felosztott hajdusoboszlói Függetlenségi Olvasóköri
könyvjegyzéke.

Sor. sz.	Író neve.	Könyv címe.	Kötet.
1.	Jókai Mór	Egy magyar nábob.	I.
2.	"	"	II.
3.	"	Kármáthy Zoltán.	I.
4.	"	Janicusárok végnapjai	I.
5.	"	Hétköznapiak	I.
6.	Selmeczi László:	Murczai Rencsen	I.
7.	Jókai Mór:	Csataképek	I.
8.	"	Dekameron	I.
9.	"	"	II.
10.	"	"	III.
11.	"	Árnyképek.	I.
12.	"	Szegény gazdagok.	I.
13.	"	Népvilág.	I.
14.	"	Politikai divatok.	I.
15.	"	Szomorú napok.	I.
16.	"	Véres könyv	I.
17.	"	Dél virágok	I.
18.	"	Hangok vihar után.	I.
19.	"	Vadon virágai.	I.
20.	"	Urak és parasztok.	I.
21.	"	"	II.
22.	"	"	II.
23.	"	A kőszívű ember fiai.	I.
24.	Marlitta:	A magyar előidőkből.	I.
25.	Szilágyi S.:	A bérgazda cselédlánnya.	I.
26.	Jókai Mór:	II. Rákóczi György	I.
27.	"	Szerelmek bolondjai.	I.
28.	"	Fekete gyémántok.	I.
29.	Papp Dénes	Es mégis mozog a föld	I.
30.	Jókai Mór	Parlament Debrecenben.	I.
31.	"	Az aranyember	I.
32.	"	"	II.
33.	"	Enyém, tied, óvó.	I.
34.	"	"	II.
35.	"	Virradóra.	I.
36.	"	Föld felett és víz alatt.	I.
37.	"	Rab Rábi.	I.
38.	"	A jövő század regénye.	I.
39.	"	Az élet komédiásai.	I.
40.	"	"	II.
41.	"	A Benczkesek.	I.
42.	Szalonov Ferenc.	A szép Mikhál.	I.
43.	Jókai Mór.	A magyar diplomata.	I.
44.	"	Bálványos vár.	I.
45.	"	Akik kétszer halnak meg.	I.
46.	"	"	II.
47.	"	Görög tűz.	I.
48.	"	Egy hírhedt kalandor.	I.
49.	Sebestyén Gyula.	Szabadság a hó alatt.	I.
50.	"	Az Arpadok.	I.
		Szeretve mind a vérpadig.	I.

51.	Jókai Mór.	A lőcsei fehérasszony.	I.
52.	"	"	II.
53.	"	A három márvány fej.	I.
54.	Thaly Kálmán	II. Rákóczy Ferenc emlékiratai.	I.
55.	Jókai Mór	A kiskirályok	I.
56.	"	A tengerszemű hölgy.	I.
57.	"	A lélek idomár	I.
58.	"	"	II.
59.	"	A gazdag és szegény.	I.
60.	Szalay László.	II. Rákóczy Ferenc bujdosása.	I.
61.	Jókai Mór.	Fráter György.	I.
62.	"	Páter Péter.	I.
63.	"	Cigánybáró.	I.
64.	"	Kincsem ördög.	I.
65.	"	A fekete vér.	I.
66.	"	A két trenk.	I.
67.	"	Sárga rózsza.	I.
68.	"	Szeretve mind a vérpadig.	II.
69.	"	Mire megvénülünk.	I.
70.	"	Magnéta, tégy jót.	I.
71.	Eötvös Károly.	A nagy per.	I.
72.	"	"	II.
73.	"	"	III.
74.	"	Deák Ferenc és családja.	I.
75.	"	"	II.
76.	"	Utazás a Balaton körül.	I.
77.	"	"	II.
78.	Thaly Kálmán.	Rákóczy Tár.	I.
79.	"	"	II.
80.	"	Az avarok és szlávok.	I.
81.	Jókai Mór.	Életemből.	I.
82.	"	Költemények.	I.
83.	"	"	II.
84.	"	A Jókai jubileum.	I.
85.	Kossuth Lajos	Irataim az emigrációba.	I.
86.	"	"	II.
87.	Mikszáth Kálmán.	A jó palócok.	I.
88.	Salamon F.	Magyarország a török hódolts.a.	I.
89.	Sporzon Pál.	Gazdasági olvasmány.	I.
90.	Farkas	Méhész könyv. sz. ill. művelés.	I.
91.	Jókai Mór.	Három márvány fej.	I.
92.	"	"	II.
93.	Tolnai L.	Az új főispán.	I.
94.	Khüne	Méhészeti káté.	I.
95.	Abonyi E.	Tolha Ferenc.	I.
96.	Jókai Mór.	Parasztiok és nemesek elzüllése	I.
97.	Eötvös Károly.	A falu jegyző.	I.
98.	"	"	II.
99.	Jókai Mór.	Megtörtént regék.	I.
100.	Mikszáth Kálmán	Egy választás Magyarországon.	I.
101.	Abonyi Lajos	Itt a szép Alföldön.	I.
102.	Jókai Mór:	Szabadság a hó alatt	I.
103.	"	"	II.
104.	Mikszáth K.	Lohinai fü.	I.
105.	"	A bánya	I.
106.	Jókai Mór	Görögtűz.	I.
107.	Gyulai P.	Vázlatok és képek	I.
108.	Kemény:	Zöld idők	I.
109.	Petőfi S.	Petőfi összes költeményei.	I.
110.	Jókai Mór	Aki mindent tud	I.

111.	Jókai Mór	A ma	I.
112.	Mikszáth K.	A tót atyafiak	I.
113.	Jókai M.	Debreceni limátikus	I.
114.	Móricz Zs.	Kerek Ferkó	I.
115.	"	Versenyfutás a sorssal	I.
116.	"	Magyar sirató	I.
117.	Jósika M.	Zrínyi a költő	I.
118.	"	"	II.
119.	Móricz Zs.	Betörés a bankba.	I.
120.	Jósika	Egy magyar család	I.
121.	Jókai Mór	Egy magyar nábob	I.
122.	Móricz P.	A rejtelmes Alföld	I.
123.	Jókai M.	Janicsárok végnapjai.	I.
124.	"	Politikai divatok	I.
125.	"	"	II.
126.	"	Az új földesur	I.
127.	"	A régi jó táblabírák	I.
128.	"	"	II.
129.	"	Klára és Klári	I.
130.	Maxim	Elmúlt emberek	I.
131.	Donvel	Caesar elmék szobra	I.
132.	"	"	II.
133.	Zrányi	Béla	I.
134.	Madách	Az ember tragédiája	I.
135.	Monterpin	Perice tragédiája	I.
136.	"	"	II.
137.	"	"	III.
138.	"	"	IV.
139.	"	"	V.
140.	Schuching	A nagyapa gyémántjai.	I.
141.	Mikszáth	A gavallérok	I.
142.	Novel Jenő	Az együgyű ember	I.
143.	Roz Dickens	Borbély és fia	I.
144.	Jókai Mór	Enyém, tied, övé.	I.-II.
145.	"	A süket kovács	I.
146.	Jósika M.	Jókai Mór beszélyei.	I.
147.	Jókai M.	Tengerzemű hölgy.	I.
148.	"	"	II.
149.	"	Kiskirályok	I.
150.	"	"	II.
151.	Tolsztoj	Egy herceg története	I.
152.	Jókai M.	Lélekidomár	I.
153.	"	"	II.
154.	"	"	III.
155.	"	A Fekete vér	III.
156.	Jókai M.	A szenvedők	I.
157.	"	Hullámok között	I.
158.	"	Ezer elbeszélés	I.
159.	"	"	II.
160.	"	"	III.
161.	"	"	IV.
162.	"	"	V.
163.	"	Hétköznapiak	I.
164.	Turgenyev	Első szerelem	I.
165.	Móricz Zs.	Blascot kisasszony	I.
166.	Jókai M.	Ki a szívét homlikán hordja.	I.
167.	Csokonay V. tész M.	Dorottya.	I.
168.	Tolsztoj	Iljics Iván halála.	I.
169.	Carmend.	Házasság szerelem.	I.
170.	Jókai Mór.	Rákóczy fiai.	I.
171.	"	"	II.

172.	Bjonzon	Maguhild.	I.
173.	Mikszáth	Irodalmi rész.	I.
174.	Chrecille.	Mara.	I.
175.	Trenk.	Karenina Anna	I. I
176.	Wilken.	A molnár leánya.	I.
177.	Turgenyev.	Bazarof.	I.
178.	Hugh.	Kényelmetlen örökösök.	I.
179.	"	"	I.
180.	Haggard.	Kleopátra.	I.
181.	"	"	I.
182.	Dosztojewszki	A játékos.	I.
183.	Verner.	Kárpáti kastély.	I.
184.	Morisson.	Zöld gyémánt.	I.
185.	Sinsen.	Göröngyös utakon.	I.
186.	Gulap Pál.	Vas Ge eben.	I.
187.	Korn J.	All a malom.	I.
188.	Jókai Mór.	Korrajzok.	I.
189.	Ruffin	A párizsi világ távlaton.	I.
190.	Feulett	Paszchal orvos.	I.
191.	Prém.	Félvér.	I.
192.	Garborián.	113 számú percsomó.	I.
193.	"	"	I.
194.	Jókai Mór.	Öregember nem vénember.	I.
195.	Bársony.	Ebbe homo.	I.
196.	Jókai Mór.	Száz lány egyrakáson.	I.
197.	Finzen.	Göröngyös utakon.	I.
198.	"	"	I.
199.	Vas G.	Jurátus élet	I.
200.	"	Tekintetes urak.	I.
201.	Csornai	Rózsa Sándor	I.
202.	"	"	I.
203.	"	"	III.
204.	Aberics	Csata történetek	I.
205.	Bellahari	Patkó Bandi	I.
206.	Danzer	Dembinszky	I.
207.	Bercsényi K.	Dem tábornok	I.
208.	Pulszki	Jakobinusok	I.
209.	"	Jellemrajzok	I.
210.	Mórficz Zs.	II. Rákóczi Ferenc	I. - IV.
211.	Szücs S.	Debrecen város	I. - III.
212.	Szekeres	Földbirtok szanálás	I.
213.	Szabolcsi	Házi kincstár	I.
214.	Budai	Kálvin János	I.
215.	Tolsztoj	Zenebonás emberek	I.
216.	Jókai Mór	A kétszarvu ember	I.
217.	Selmeczi	Kossuth Lajos	I.
218.	Eötvös K.	Tünemények	I.
219.	Mikszáth	Pipacsok a buzában	I.

Kezdetben...

Handwritten signature

